

N:o 71.

Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, angående anslag till bestridande af kostnader för en gradmätning å Spetsbergen; gifven Stockholms slott den 24 mars 1898.

Under återopande af bifogade utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden för denna dag, vill Kongl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen att, under förutsättning att en svensk-rysk gradmätning å Spetsbergen under de närmaste åren kommer till stånd, till bestridande af vissa på Sverige belöpande kostnader för nämnda gradmätning, bevilja ett anslag af 151,500 kronor och deraf på extra stat för år 1899 anvisa 75,000 kronor.

Kongl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kongl. nåd och ynnest städse välbevågen.

OSCAR.

G. F. Gilljam.

Utdrag af protokollet öfver ecklesiastikärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 24
mars 1898.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern BOSTRÖM,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena grefve DOUGLAS,
Statsråden: herr friherre ÅKERHIELM,
 WIKBLAD,
 GILLJAM,
 friherre RAPPE,
 CHRISTERSON,
 ANNERSTEDT,
 von KRUSENSTJERNA,
 grefve WACHTMEISTER.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Gilljam yttrade:

»Uti en den 6 november 1897 till vetenskapsakademien aflåten skrift
erinrade lektor Edv. Jäderin, hurusom mer än 150 år nu förflutit, sedan
svenska forskare första gången lade i dagen sitt intresse för de betydelse-
fulla astronomiska och geodetiska spörsmål, hvilka af gradmätningar, ut-
förda i höga norden, väntade sin lösning. Uti den expedition, som år
1736 utgick under Maupertuis' ledning för att under sjelfva polcirkeln
mäta längden af en meridiangradbåge, deltog nemligen på särskild in-
bjudning en af vetenskapsakademiens stiftare Anders Celsius. Denna expedi-
tion, genom hvilken en båge af 57' 27" uppmätts vid en medelbredd af
66° 10', hade visserligen afgjort frågan om jordens sferoidiska form, men
resultaten hade icke varit tillräckliga för att med noggrannhet bestämma
storleken af jordens afplattning. Insigten om vigten af en ny mättnings

utförande på samma ställe som den nyssnämnda föranledde utsändandet år 1801 på svenska statens bekostnad af en svensk expedition under ledning af professor Jöns Svanberg. I århundradets andra decennium påbörjades den största af alla hittills utförda meridiangradmätningar, eller den skandinavisk-ryska, hvilken sträckte sig öfver en båge af $25^{\circ} 20'$ från Donau till Ishafvets kust. År 1844 hade Sverige, på framställning från Ryssland, anslutit sig till detta företag. Såsom fortsättning på det finska triangelnätet uppmättes under de följande åren intill 1852 dels en svensk båge under ledning af professor Selander, dels en norsk båge, hvars nordliga slutpunkt vore belägen vid Fuglenæs på Kvalö vid Hammerfest å $70^{\circ} 40' 11,3''$ latitud. Sammanbindningen af de svenska och finska triangelnäten verkställdes af professor D. G. Lindhagen och den ryske astronomen Wagner. Emellertid hade redan 1826 från engelsk sida framkastats tanken på utförande af en meridiangradmätning på Spetsbergen, utan att dock häraf föranledts några praktiska åtgärder. Först trettiofem år senare fann professor Otto Torell sig böra i planen för den svenska Spetsbergsexpeditionen upptaga äfven en undersökning angående utförbarheten af en gradmätning på Spetsbergen. Till företaget anvisade regeringen ett anslag å 20,000 kronor, hvartill Eders Kongl. Maj:t, dåvarande Hertig af Östergötland, lade en gifva af 4,000 kronor. Sedan under denna expedition triangelnätets nordligaste del af Karl Chydenius utstakats, men på grund af svåra isförhållanden och olämpliga fartyg undersökningen icke kunnat under nyssnämnda år föras till ett lyckligt slut, beviljade Rikets Ständer år 1863 10,000 kronor till en ny expedition. Under denna, som företogs nästföljande år, lyckades det A. E. Nordenskiöld och N. C. Dunér att i hufvud- dragen föra det redan utstakade triangelnätet vidare ända till Spetsbergens sydligaste udde Sydkap. Ytterligare bidrag till det stora företagens förberedande lemnades af senare expeditioner, såsom Nordenskiölds 1872—1873, den internationella polarexpeditionen 1882—1883, de geologiska expeditionerna under Nathorst 1882 och De Geer 1896, den engelska under Conway m. fl., genom den ökade kännedom de medförde om Spetsbergens klimat och isförhållanden samt om möjligheten att framtränga öfver de inre delarne af landet. En öfverblick af frågans ställning lemnades i februari 1891 af professor P. G. Rosén inför vetenskapsakademien, som deraf föranleddes att, på förslag af friherre Nordenskiöld, tillsätta en komité för att utarbete en plan för mätningens utförande. Komitén framlade år 1893 resultatet af sina arbeten i en af professor Rosén författad skrift, som akademien låtit utgifva i tryck.

Efter så omfattande förberedelser syntes det lektor Jäderin, att tiden vore kommen att bringa ifrågavarande företag till verkställighet. Att några

åtgärder ännu icke vidtagits i detta syfte hade sannolikt till någon del sin grund i svårigheten att inom Sverige ensamt sammanbringa de betydande penningmedel, som erfordrades. Det lede intet tvifvel, att genom medverkan från utlandet utsigtarna att anskaffa de erforderliga medlen skulle högst betydligt ökas. Äfven i rent vetenskapligt hänseende kunde företaget icke annat än vinna på att betraktas såsom en stor internationell angelägenhet. Ingen nation stode i detta afseende Sverige närmare än Ryssland, med hvilket land Sverige sedan länge på det astronomiskt-geodetiska området underhållit de vänskapligaste förbindelser. En meridianbåges uppmätande på Spetsbergen kunde med rätta betecknas såsom slutstenen i den skandinavisk-ryska gradmätningen, och, enligt hvad Jäderin erfarit, funnes de största utsigter för att en inbjudning till Ryssland att delta i ett dylikt företag komme att mötas af ett gynnsamt svar. Men då de hittills utförda rekognosceringarna ej vore af den fullständighet, att arbetet med de egentliga mätningarna omedelbart kunde börjas, utan viktiga förarbeten ännu återstode, syntes det nödvändigt, att en förberedande mindre expedition utsändes med uppgift att företaga vissa rekognosceringsarbeten såsom utväljande af definitiva triangelpunkter och dessas förseende med observationssignaler samt uppsökande af lämplig terräng för uppmätande af en grundlinje. Denna mindre expedition, hvilken borde afgå i slutet af maj 1898 samt återkomma i september samma år, syntes böra bekostas af Sverige ensamt. Den stora internationella expeditionen borde utgå våren 1899 och torde sannolikt hafva afslutat sina arbeten till hösten år 1900. Den mindre expeditionen skulle, under förutsättning att något af flottans fartyg ställes till dess förfogande, kunna utrustas för ett belopp af 19,500 kronor, hvaraf 5,124 kronor afsåge sådana utrustningsföremål, som erfordrades för den stora expeditionens arbeten och därför lämpligen borde bekostas af allmänna medel, hvaremot återstoden borde åstadkommas genom enskilda bidrag.

På grund af hvad sålunda anförts, föreslog lektor Jäderin akademien att hos Eders Kongl. Maj:t hemställa, ej mindre att en expedition måtte utrustas till Spetsbergen sommaren 1898 för att vidtaga förberedande åtgärder för en gradmätning utförande derstädes och att till densammas förfogande måtte ställas ett belopp af 5,124 kronor äfvensom ett flottans fartyg, än ock att genom utrikesdepartementet inbjudan måtte utfärdas till Ryssland att delta i en gradmätning utförande å Spetsbergen åren 1899—1900 samt att åt lämpliga personer måtte uppdragas att tillsammans med af Ryssland utsedde delegerade uppgöra definitiv plan för den stora expeditionen och vidtaga nödiga åtgärder för att bringa densamma till verkställighet.

För behandling af det i lektor Jäderins skrifvelse väckta förslaget tillsatte vetenskapsakademien en komité, bestående af professorerna Torell, Rosén och friherre Nordenskiöld. Innan denna komité hann inkomma med betänkande, fick densamma från Jäderin mottaga en ny skrifvelse, hvori omnämndes, att den föreslagna mindre expeditionen kunde anses ekonomiskt betryggad, när på enskild väg tecknats en summa af 17,000 kronor, i följd hvaraf den punkt i Jäderins förslag, hvori begärdes akademiens medverkan för nämnda expeditions bringande till stånd, kunde förfalla.

I sitt till vetenskapsakademien den 4 sistlidne februari i detta ämne afgifna utlåtande framhöllo komiterade vigten i rent vetenskapligt hänseende af en gradmätning, hvars triangelnät skulle sträcka sig från 76° 30' till 80° 40' nordlig bredd. Det gälde här ej allenast ett exaktare bestämmande af jordklotets form och mått utan äfven besvarande af en mängd andra betydelsefulla frågor för geodesien, geofysiken och geologien. Omsorgsfullt utförda arbeten af detta slag hade alltid, äfven då de utförts i bebodda trakter, räknats till de arbeten, som äfven de stora nationerna skattat bland sina yppersta bragder på forskningens fält. Med hänsyn till de framstående bidrag, som från svensk sida lemnats under denna viktiga undersöknings fortgång, ansåge komiterade det vara att beklaga, om Sveriges biträde skulle komma att saknas vid frågans slutliga lösning. Med det uppseende, som frågans återupptagande väckt såväl i Ryssland som i Frankrike och England, och med den passion, hvarmed polarforskningen numera omfattades i alla kulturländer, vore dock fara värddt, att så blefve förhållandet, om man ej från svensk sida redan nu tillkännagåfve, att Sverige vore beredt att deltaga i det stora och kostsamma arbetets utförande, om det kunde på internationell väg komma till stånd. Härtill funnes stor utsigt, i det att Kejsarl. akademien i S:t Petersburg enligt komiterade tillhandakommen upplysning, under förutsättning af Sveriges deltagande, tillsatt en komité för vidtagande af förberedande åtgärder för afsändande af en gradmätningsexpedition till Spetsbergen redan år 1899. Ifall Sverige komme att deltaga i arbetet, funne komiterade, att en dylik komité borde äfven här omedelbart tillställas; och tillstyrkte därför komiterade vetenskapsakademien att i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Jäderins förslag hos Eders Kongl. Maj:t anhålla, att Eders Kongl. Maj:t behagade åt lämpliga personer uppdraga att tillsammans med delegerade, utsedda af ryska regeringen, uppgöra en definitiv plan för en gradmätningens utförande under de närmaste åren på Spetsbergen samt vidtaga nödiga åtgärder för att bringa densamma till verkställighet.

Med anledning af hvad sålunda förekommit aflät vetenskapsakademien den 9 nästlidne februari till Eders Kongl. Maj:t en underdånig skrifvelse,

hvari anfördes hufvudsakligen följande. Den föreslagna gradmätningen på Spetsbergen skulle, i förbindelse med de i olika trakter af jordytan redan utförda gradmätningarna, såsom den utan jemförelse nordligaste komma att utöfva ett afgörande inflytande på den exakta bestämningen af jordens figur och dimensioner. Förslaget afsåge, att de för ändamålet erforderliga arbetena skulle efter en på förhand gemensamt uppgjord plan och på gemensam bekostnad utföras för svensk och rysk räkning, och arbetena antoges kunna fullbordas under tre på hvarandra följande år, förslagsvis åren 1898, 1899 och 1900. Den expedition, hvilken under det första årets sommar skulle utföra åtskilliga förberedande arbeten och hvilken genom enskilda svenska bidrag redan vore ekonomiskt betryggad, skulle blifva ett uteslutande svenskt företag, om också möjligen en rysk delegerad äfven skulle komma att deri deltaga. Den egentliga samverkan med Ryssland skulle, derest den förberedande expeditionen lyckades fylla sin uppgift, således ega rum under åren 1899 och 1900 med en öfvervintring på Spetsbergen. Härunder skulle de definitiva gradmätningsarbetena verkställas, nemligen grundliniens uppmätning och trigonometriska förbindning med det genom de uppresta signalerna fastställda triangelnätet, vidare utförande af vinkelmätningarna inom triangelnätet samt slutligen astronomiska polhöjds- och azimuthsbestämningar å triangelnätets båda ändpunkter. Akademien, som vore varmt intresserad för det ifrågavarande betydelsefulla företaget och som erfarit, att äfven bland ryska vetenskapsmän detsamma omfattades med lifligt intresse, hemstälde därför i underdånighet, att Eders Kongl. Maj:t täcktes låta inleda underhandlingar med ryska regeringen angående den antydda samverkan med Sverige för det ifrågavarande ändamålet äfvensom uppdraga åt en svensk komité att träda i förbindelse med den komité, som ryska regeringen å sin sida antagligen skulle komma att utse, för uppgörande af gemensam plan för de egentliga gradmätningsarbetenas utförande m. m.

Genom remiss den 15 nästlidne februari anbefaldes vetenskapsakademien att, der så erfordrades efter tillkallande af särskildt sakkunnige, skyndsamt afgifva underdånigt utlåtande, i hvilken utsträckning Sverige, för den händelse underhandlingar om dess samverkan med Ryssland för utförande af en gradmätning å Spetsbergen skulle på diplomatisk väg göras, borde deltaga i och bestrida kostnader för detta företag samt till huru stort belopp Sveriges ifrågavarande kostnader kunde approximativt beräknas. Då ärendets brådskande beskaffenhet icke syntes medgifva dess uppskjutande till akademiens nästa sammankomst, läto akademiens præsens och sekreterare inhemta yttrande i anledning af den nädiga remissen från professorerna friherre Nordenskiöld och Rosén samt från lektor Jäderin.

Sedan sådant yttrande inkommit, öfverlemnades detsamma till Eders Kongl. Maj:t af akademiens præses och sekreterare, hvilka dervid förklarade sig så mycket hellre kunna instämma i detta yttrande, som de der uttalade meningar hufvudsakligen legat till grund för akademiens egen framställning i ämnet.

Nu omförmälda yttrande är af följande innehåll. Hvad anginge utsträckningen af så väl Sveriges deltagande i arbetena vid gradmätningen som ock dess deraf föranledda omkostnader, syntes det vara uppenbart, såsom ock akademien föreslagit, att den komité, som man tänkt sig skola tillsättas för att från Sveriges sida leda och öfvervaka hela företaget efter en plan, uppgjord gemensamt med en af Ryssland för samma ändamål tillsatt dylik komité, erhöle uppdrag att afgifva utlåtande i båda dessa hänseenden. Innan den gemensamma planen blifvit uppgjord och faststald, kunde nemligen knappast någon beräkning vare sig i ena eller i andra hänseendet med någon tillförlitlighet åstadkommas. Det vore därför i första rummet angeläget, att den föreslagna svenska komitén blefve tillsatt, äfvensom att underhandlingarna med ryska regeringen snarast möjligt inleddes med särskildt uttryckt önskan om tillsättning af en motsvarande rysk komité, med hvilken den svenska komitén kunde träda i förbindelse för ordnande af de angelägenheter, som rörde det gemensamma företaget. Emellertid kunde approximativt antydvas att, hvad företagets kostnad för Sverige anginge, densamma antagligen komme att understiga 100,000 kronor, under förutsättning att ett flottan tillhörigt fartyg kostnadsfritt finge disponeras af den för ändamålet förestående expeditionen till Spetsbergen.

Den 11 innevarande mars uppdrog Eders Kongl. Maj:t åt en svensk komité, under ordförandeskap af Hans Kongl. Höghet Kronprinsen, att för nämnda ändamål förhandla med en ifrågasatt rysk komité och särskildt beräkna den kostnad, som det tilltänkta företaget skulle för svenska statsverket medföra, samt afgifva underdånigt förslag till de åtgärder, som för ändamålets vinnande borde af Sverige vidtagas, äfvensom att, om företaget komme till stånd, med sin uppmärksamhet följa dess fortgång och inkomma med de framställningar, hvartill anledning kunde förefinnas.

Då det syntes mig önskvärdt, att frågan om anslag för Sveriges deltagande i gradmätningsarbetena blefve med det snaraste förelagd Riksdagen, och sedan chefen för sjöförvarsdepartementet meddelat mig, att något svenskt örlogsfartyg ej utan betydande utgifter, som sannolikt komme att öfverstiga kostnaden för enskildt fartygs förhyrande, kunde disponeras för öfverförandet af den svenska expeditionens medlemmar till och från Spetsbergen, anmodade jag ledamöterna i den af Eders Kongl. Maj:t förordnade komitén att inom den närmaste tiden aflemna en så noggrann

beräkning som möjligt af den kostnad för ifrågavarande företag, som kunde antagas komma på Sveriges andel. Sedan komiterade under ordförändens frånvaro sammanträdte och öfverlagt i ämnet, aflemnade komiterade i skrifvelse den 22 innevarande månad ett under förutsättning af Sveriges och Rysslands bidragande med ungefär lika delar till gradmätningens arbetenas utförande uppgjort förslag beträffande kostnaderna för Sveriges deltagande i dessa arbeten. Detta förslag, som, enligt hvad komiterade betonat, dock ej kan betraktas såsom definitivt, upptager hyra af fartyg för två somrar tillika med utgifter för instrument, proviant, kläder och öfrig utredning jemte ersättningar åt expeditionens vetenskapliga personal och handtlångare m. m. samt slutar å en summa af 160,000 kronor, deri inberäknadt ett belopp af 8,500 kronor för komitéutgifter.

Den ställning, Sverige intager till föreliggande fråga, synes mig innebära en särskild maning för vårt folk att vidkännas de uppostringar, som deltagandet i det tilltänkta företaget kan medföra. De betydande förarbeten, som af svenske män gjorts för detta företag, göra det till en hederssak för vårt land att icke hålla sig borta, då det gäller att fullborda det stora verket. Jag är ock förvissad, att Riksdagen, som vid mångfaldiga tillfällen visat sig villig att understödja viktiga vetenskapliga företag, ej skall undandraga sig att bevilja de medel, som erfordras för att Sverige skall blifva värdigt representeradt vid utförandet af de nu ifrågasatta arbetena. Af den summa komiterade antagit skola komma på Sveriges andel, torde utgifterna för den svenska komitén kunna, såsom i dylika fall är vanligt, till en början bestridas af tillgängliga medel och först längre fram, då dessa utgifter äro till beloppet kända, anmälas till ersättande. Frånräknas nu dessa utgifter, skulle slutsumman, som representerar de egentliga kostnaderna för Sveriges deltagande i gradmätningens arbetena, blifva 151,500 kronor. Huru stor denna summa än i och för sig kan synas vara, är den dock obetydlig i förhållande till vigten af detta vetenskapliga företag, hvarigenom Sverige kan påräkna hela den bildade världens erkänsla. Den erforderliga summan 151,000 kronor torde emellertid utan olägenhet kunna på två år fördelas sålunda, att för år 1899 anvisas endast 75,000 kronor.

Jag får således i underdånighet tillstyrka Eders Kongl. Maj:t att föreslå Riksdagen att, under förutsättning att en svensk-rysk gradmätning å Spetsbergen under de närmaste åren kommer till stånd, till bestridande af vissa på Sverige belöpande kostnader för nämnda gradmätning bevilja ett anslag af 151,500 kronor och deraf på extra stat för år 1899 anvisa 75,000 kronor.»

På tillstyrkan af statsrådets öfriga ledamöter täcktes Hans Maj:ts Konungen gilla hvad departementschefen sålunda hemstält; och skulle proposition till Riksdagen aflåtas med den lydelse, bilagan A vid detta protokoll utvisar.

Ex protocollo
C. E. Blom.
